

УДК 316.77:303.442.3]:378.147

Олексій Кобелєв,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор ХДАК

Інформаційно-аналітична складова в системі підготовки фахівців соціокомунікаційної сфери

У статті досліджено місце інформаційно-аналітичної складової в системі підготовки фахівців соціокомунікаційної сфери. Розглянуто інформаційно-аналітичні дисципліни, які опановують студенти факультету соціальних комунікацій Харківської державної академії культури. Визначено роль, форму та зміст цих навчальних курсів.

Ключові слова: інформаційна аналітика, аналітика тексту, інформаційно-аналітична діяльність, організація діяльності інформаційно-аналітичних служб.

Результатом еволюції системи соціальних комунікацій [3] є становлення й розвиток бібліотечного інформаційно-аналітичного виробництва, виникнення його електронних форм — корпоративних інформаційно-пошукових систем, віртуальних довідкових служб, бібліотечних систем, що ґрунтуються на розгалужених каналах зв'язку; реферативних, фактографічних баз даних, які на ринку інформаційних продуктів і послуг поступово стають конкурентами для інших його суб'єктів; створення спеціальних інформаційно-аналітичних служб, діяльність яких заснована на використанні інформаційних ресурсів і власної генерації, й мережі Інтернет [4].

Дослідження інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД) у бібліотеках України надають можливість констатувати, що інформаційна аналітика є еволюційно об'єктивним процесом посилення комунікаційних функцій книгозбірень в умовах ускладнення соціально-комунікаційної взаємодії. Значний вплив на становлення ІАД має такий чинник, як, власне, трансформація бібліотеки, яка нині є провідним комунікаційним центром, функції якого трансформувалися від нагромадження, зберігання, опрацювання та поширення документованої інформації, організації інформаційного обслуговування до роботи із конструктами знань. Серед питань, які допомагає вирішувати бібліотечна аналітика, виокремимо аналіз й оцінку стрімко зростаючих потоків інформації, зокрема й мережевих, їхнє опрацювання та виробництво інформаційно-аналітичних продуктів згідно з потребами певної категорії користувачів; підготовка матеріалів для використання в найзручнішій формі через вивчення та прогнозування інформаційних потреб аудиторії [5; 6].

Аналіз досвіду роботи інформаційно-аналітичних підрозділів у бібліотеках [1; 2; 4; 9] засвідчив потребу спеціалізації аналітичних працівників: це мають бути фахівці спеціалізованих інформаційно-аналітичних відділів (аналітик-когнітолог, аналітик-експерт); співробітники, які виконують інформаційно-аналітичні завдання в інших структурних підрозділах установи (бібліограф-аналітик). Кожна з цих категорій потребує певного рівня інформаційно-аналітичної підготовки. Тому навчальний простір майбутніх

бібліотечних кадрів має передбачати введення окремих спеціалізацій: "аналітик-когнітолог", "аналітик-експерт", "бібліограф-аналітик". Це, зі свого боку, є засобом підвищення конкурентоспроможності ВНЗ культури на ринку освітніх послуг та бібліотечної професії на ринку праці. Саме тому питання кадрового ресурсу інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки набуває стратегічного значення.

Ці тенденції визначають актуальність питань надання студентам факультету соціальних комунікацій Харківської державної академії культури (ХДАК) відповідних знань та навичок, зокрема й через розробку та запровадження спеціальних навчальних дисциплін, особливо інформаційно-аналітичної спрямованості.

Зважаючи на викладене, метою статті є розгляд ролі, форми та змісту інформаційно-аналітичних дисциплін, які опановують студенти факультету соціальних комунікацій Харківської державної академії культури.

Практичне значення розв'язання окресленої проблеми полягає в оптимізації системи підготовки фахівців соціокомунікаційної сфери. Йдеться, зокрема, про такі навчальні курси: "Інформаційна аналітика", "Аналітика тексту", "Організація діяльності інформаційно-аналітичних служб" (ОДІАС), які розглянемо детальніше.

Запровадження навчальної дисципліни "Організація діяльності інформаційно-аналітичних служб" у ХДАК для студентів-документознавців III курсу зумовлено тим, що, перетворившись у XX ст. на професійну, інформаційно-аналітична діяльність нині впливає практично на всі сфери суспільного життя і є значущим фактором успішної діяльності організації, підприємства чи фірми. Тому інформаційно-аналітичні служби (підрозділи) під різними назвами, наприклад інтелектуальні корпорації, "фабрики думки", створюють у структурі органів державної та місцевої влади, міністерствах і відомствах, органах ЗМІ, сфері бізнесу, при політичних партіях і рухах. Стрімко розвиваються ринки аналітичної інформації, інтелектуального продукту, методичного й програмного забезпечення його одержання, тобто ІАД невід'ємно пов'язана із процесом інтелектуалізації суспільного життя [2; 3; 5—8; 10].

Як засвідчує аналіз останніх публікацій, вітчизняні та зарубіжні дослідники приділяють значну увагу організаційним проблемам інформаційно-аналітичної діяльності. Як елемент системи із забезпечення прийняття управлінських рішень ІАД розглядалася у працях О. Амосова, Г. Артамонова, В. Бакуменка, І. Бестужева-Лади, Г. Гордукалової, В. Горового, А. Дегтяра, В. Ільганасвої, П. Конотопова, І. Кузнецова, С. Кулицького, Ю. Курносова, І. Левкіна, І. Мелюхіна, В. Пархоменка, О. Пархоменка, В. Онопрієнка, Е. Семенюка, Н. Слядневої, Ю. Сурміна, С. Терещенка, М. Тихомирова, О. Холода, В. Чистякова. У дослідженнях зарубіжних науковців Г. Брувера, А. Відлавські, Д. Гупті, П. Діксона, П. де Леона, Ч. Ліндблома, К. Паттона й Д. Савицькі, Л. Планкетта, Г. Саймона з'ясовано важливі аспекти політичного аналізу, аналітичної діяльності в державному управлінні, які становлять інтерес і для процесу організаційного супроводу системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління різного рівня. Вчені наголошують, що ухвалення управлінського рішення є важливим складником управлінського процесу з послідовними етапами виявлення та діагностування проблемних ситуацій, розробкою альтернатив та вибором однієї з них, що якнайкраще відповідає розв'язанню питання.

Водночас є чимало невирішених аспектів загальної проблеми, зокрема й організаційно-документне оформлення та забезпечення діяльності інформаційно-аналітичних служб і підрозділів загалом та підготовка відповідних фахівців зокрема.

Створення різноманітних аналітичних центрів, підготовка оглядово-аналітичних документів у межах окремих установ чи підрозділів зумовили потребу надати майбутнім фахівцям з інформаційно-документної діяльності й інформаційно-аналітичну підготовку. Курс "ОДІАС", що викладається в ХДАК, є навчальною дисципліною, що в контексті сучасних досягнень документознавства, менеджменту та соціальних комунікацій посилює світоглядну і теоретичну професійну підготовку бакалаврів документознавчих спеціальностей.

Зокрема, в межах окресленого курсу студенти опановують технології сучасного менеджменту та управління, що використовуються в інформаційно-аналітичних службах. Для цього передбачено виконання таких завдань:

- вивчення історичних джерел і теоретичних основ інформаційної аналітики;
- засвоєння основних термінів і понять, що використовуються в управлінській науці й практиці;
- формування уявлення про типо-видове різноманіття інформаційно-аналітичних служб, їхнє місце і взаємозв'язки в інформаційній інфраструктурі сучасного суспільства;
- забезпечення знаннями й вироблення навичок у сфері визначення мети, планування, організації й управлінського контролю в інформаційно-аналітичних службах;
- ознайомлення з методами й прийомами формування, організації й управління матеріально-технічними, інформаційними, фінансовими й кадровими ресурсами інформаційно-аналітичних служб.

Курс "ОДІАС" майбутні бакалаври-документознавці ХДАК вивчають упродовж одного (6-го) семестру. На нього, відповідно до навчального плану, відведено 28 лекційних годин, а також 8 годин семінарських та 12 годин практичних занять і самостійну роботу. Навчальна дисципліна складається з 2-х модулів, які містять 14 тем, пов'язаних між собою змістовими складовими.

Перший модуль містить 9 тем, пов'язаних із загальними засадами організації діяльності інформаційно-аналітичних служб: Менеджмент як управління організаціями; Інформаційно-аналітичні служби: історія й типізація; Інформаційно-аналітична інфраструктура в Україні й за рубежом; Нормативно-правове забезпечення діяльності інформаційно-аналітичної служби; Суб'єкти управління інформаційною службою; Визначення мети в управлінні інформаційно-аналітичною службою; Стратегічне й поточне планування діяльності інформаційної служби; Організаційна побудова інформаційної служби; Контроль у діяльності інформаційно-аналітичної служби.

Другий модуль охоплює 5 тем, присвячених базовим принципам управління персоналом інформаційно-аналітичної служби: Еволюція підходів до управління персоналом в історії менеджменту; Кадрові ресурси інформаційно-аналітичної служби; Функції управління персоналом і кадровою політикою; Мотивація й методи стимулювання праці співробітників; Формування організаційної культури.

Опанування курсу "ОДІАС" передбачає теоретичне навчання (лекційні, семінарські заняття), виконання практичних, контрольних робіт, тестових завдань і самостійну роботу студентів. Більша частина практичних занять має дискусійний або проєктувальний характер, проходить у формі ділових ігор, спрямована на розв'язання ситуаційних завдань. Позааудиторна робота орієнтована на засвоєння управлінської термінології й добір ілюстративного матеріалу до основних положень курсу на основі рекомендацій для самостійного вивчення документних джерел. Індивідуальна робота спрямована на опанування навичок ведення статистичної звітності, планування й аналізу діяльності конкретної інформаційної служби.

У результаті вивчення першого розділу курсу "Інформаційно-аналітична служба як організація" студент повинен:

- мати уявлення про: інформаційно-аналітичну інфраструктуру в Україні й за рубежом; технологію менеджменту, вимоги до особистості й професійних якостей керівника, особливості роботи керівників різних рівнів; цільовий, системний і ситуаційний аналіз діяльності організації; систему обліку й види облікової документації, а також про організацію управлінського контролю в різноманітних організаціях;
- знати: понятійний апарат менеджменту, типологію інформаційно-аналітичних служб, номенклатуру нормативно-правових документів, що регламентують їхню роботу; сутність і зміст менеджменту як діяльності з управління організаціями в ринкових умовах; ознаки організацій; функції й методи керування; види управлінських рішень і алгоритми їхнього прийняття; видові класифікації цілей у менеджменті; типи організаційних структур і принципи їхнього проєктування; технологічні відмінності стратегічних і поточних планів; призначення й види обліку й звітності в інформаційних установах і службах; статистичні показники діяльності інформаційно-аналітичної служби;
- уміти: розрізняти види й особливості організації діяльності інформаційно-аналітичних служб різних типів і рівнів, формулювати мету й ставити завдання для її досягнення; розробляти стратегічні програми й поточні плани; проєктувати організаційну структуру інформаційної служби, виходячи з її цілей і завдань, а також штатного розпису; вести облікову документацію й розраховувати контрольні й підсумкові показники діяльності.

У результаті вивчення другого розділу курсу "Управління персоналом інформаційно-аналітичної служби" студент повинен:

— мати уявлення про: еволюцію ідей щодо управління співробітниками й концепції менеджменту, систему керування персоналом в організаціях; ринок праці в інформаційній сфері; систему навчання й підвищення кваліфікації працівників і ефективності освітніх програм у галузі інформаційно-аналітичної діяльності; порядок нарахування заробітної плати; теорії мотивації;

— знати: професійні вимоги до інформаційного аналітика; посадову, функціональну й кваліфікаційну структуру інформаційно-аналітичних служб; методи добору й оцінки діяльності співробітників; закономірності, форми, організацію соціальної та професійної адаптації нових працівників; особливості планування й форми підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації, механізми мотивації, методи стимулювання й особливості їхнього використання в умовах інформаційно-аналітичної служби; види, етапи кар'єрного росту й принципи управління кар'єрою співробітників; закономірності й етапи формування команди; принципи, зміст, форми й методи внутрішньоорганізаційних комунікацій, завдання й механізми формування організаційної культури; стилі проведення організаційних змін і причини опору ним з боку персоналу;

— уміти: аналізувати й проектувати посадову, функціональну й кваліфікаційну структуру персоналу; вести кадрову документацію; розробляти кадрову політику й програми із формування організаційної культури; планувати впровадження інновацій з урахуванням можливих конфліктів.

Зауважимо, що, враховуючи певну спорідненість інформаційно-аналітичних служб та підрозділів з інформаційними та бібліотечно-інформаційними установами, доцільно ввести курс "ОДІАС" до навчальних планів підготовки бакалаврів й інших спеціальностей, наприклад бібліотечної, що сприяло би підвищенню конкурентоспроможності цих фахівців на сучасному інформаційному ринку праці.

Сьогодні все актуальнішою стає організація ІАД бібліотек, яка виявляється в основних функціях установ: інформаційній і когнітивній. Отже, для сучасного бібліотекознавства характерно посилення інтересу до загальних понять інформації, знання та їхніх аспектів. При цьому, якщо інформаційна функція передбачає введення до обігу та організацію інформаційних ресурсів, доступ до відомостей, поширення та обмін, то когнітивна реалізується через процеси доступу, аналізу, синтезу, надання знань, проведення наукових досліджень бібліотечними працівниками. Це пов'язано, по-перше, з тим, що соціально-комунікативну діяльність розглядають, власне, як реакцію на потребу опрацювати, зберігати і передавати знання, а сутність бібліотечної роботи полягає в забезпеченні доступу до них; по-друге — із сучасними тенденціями розвитку системи соціальних комунікацій, що в структурно-організаційному плані виявляються в наявності документально-інформаційних і когнітивних структур [2; 3; 6; 8; 10].

Виходячи з наведеного, курс "Інформаційна аналітика", що викладається в ХДАК, розглядається як навчальна дисципліна, що в контексті сучасних досягнень теорії бібліотекознавства та соціальних комунікацій посилює світоглядну і теоретичну професійну підготовку магістрів зі спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія".

Опанування цієї дисципліни передбачає освоєння методики й технологій інформаційно-аналітичної діяльності та цикл таких завдань:

— вивчення історичних джерел і теоретичних основ інформаційної аналітики;

— закріплення й поглиблення уявлень про методи й прийоми аналізу й синтезу інформації;

— формування навичок освоєння предметного поля об'єктів, які досліджуються;

— виявлення причинно-наслідкових зв'язків і факторів ризику в розвитку складних явищ бібліотечно-інформаційної сфери;

— вивчення технологічних алгоритмів і типових програмних продуктів для інформаційного аналізу;

— розвиток прогнозно-аналітичних здатностей студентів;

— отримання практичного досвіду зі створення оглядово-аналітичних документів.

На основі теоретичного і практичного доробку вітчизняних та зарубіжних фахівців визначено певні вимоги до знань, умінь та навичок студентів. Ефективне засвоєння навчальної дисципліни передусім передбачає самостійну реалізацію майбутніми магістрами основного завдання інформаційного аналітика — створення інформаційно-аналітичної продукції на основі аналізу інформаційних ресурсів визначеної предметної області. Для його здійснення випускник має опанувати такі види професійної діяльності: аналітико-синтетична переробка інформації, створення й ведення баз даних, інформаційне моделювання й діагностика об'єктів, здатність об'єднувати процеси інформаційної аналітики в цілісну технологію, управління інформаційними ресурсами бібліотечних установ.

Курс інформаційної аналітики майбутні магістри факультету соціальних комунікацій ХДАК вивчають протягом одного (9-го) семестру. На це, згідно з навчальним планом, відведено 12 лекційних, 20 практичних годин та самостійну роботу. Дисципліна складається з 2-х модулів, які містять 6 тем, пов'язаних між собою змістовими складовими.

Перший модуль охоплює 3 теми, пов'язані із загальними засадами інформаційно-аналітичної діяльності: Історичні витоки інформаційно-аналітичної діяльності; Інформаційно-аналітична діяльність як галузь інформаційної індустрії; Інформаційні потреби в оглядово-аналітичній інформації.

Другий модуль містить 3 теми, присвячені базовим інформаційно-аналітичним технологіям: Інформаційно-аналітичні технології: стан, проблеми, перспективи; Інформаційний аналіз: загальна технологічна характеристика; Технологія моніторингової діагностики об'єкта.

Окреме місце посідає курс "Аналітика тексту", що викладається в ХДАК для студентів-бібліографів IV курсу. Зокрема, в межах дисципліни передбачено формування професійних знань і навичок аналізу тексту, для чого потрібно вирішити такі завдання:

— надати системне бачення цілісності тексту, його властивостей і ознак;

— сформулювати уявлення про розходження семіотичного й інформаційного аналізу тексту, можливості використання сучасних досягнень філології, психології сприйняття тексту;

— виробити навички основних процедур аналізу тексту, уміння будувати його блок-схеми для вирішення конкретного аналітичного завдання;

— сприяти освоєнню алгоритмів і типових програмних продуктів для аналізу тексту;

— закріпити навички аналізу текстів різного призначення,

— розвивати формально-логічні здібності студентів.

Головні вимоги до знань, умінь і навичок студентів: набуття основних уявлень про історію вивчення тексту, його системні властивості; знань про досягнення суміжних галузей науки у сфері дослідження тексту; навичок роботи з прикладними програмами аналізу тексту, пакетами програм для статистичної обробки даних; уявлень про досягнення формальної й математичної логіки в аналізі тексту та головні підходи до аналізу тексту в семіотиці, герменевтиці, текстології, когнітивній психології, а також про тенденції їхнього розвитку.

У процесі вивчення курсу "Аналітика тексту" студент має опанувати поняттєвий апарат, методи й процедури інформаційного аналізу тексту, ознайомитися з багатоаспектною типологією текстів і їхніми особливостями. Під час навчання потрібно продемонструвати знання про розмаїтість завдань аналітики тексту і способи їхнього вирішення; критерії оцінки відтворюваності й вірогідності результатів аналізу текстів; можливості зниження суб'єктивного впливу на них.

Щодо практичних навичок, навчальний курс передбачає проведення лабораторних і практичних занять, які мають сприяти формуванню у студентів таких умінь: формулювання мети і постановка завдань інформаційного аналізу текстів, вибір методів і процедур для їхнього виконання; опанування нових алгоритмів аналітики тексту, розробка блок-схеми для конкретних завдань, здійснення аналізу текстів різного функціонального, тематичного й жанрового характеру, доведення результатів аналізу до рівня практичних методичних і змістових рекомендацій.

Курс аналітики тексту майбутні бакалаври факультету соціальних комунікацій ХДАК вивчають упродовж одного (8-го) семестру. На нього, згідно з навчальним планом, відведено 20 лекційних, 28 практичних годин та самостійну роботу. Дисципліна складається з 2-х модулів, які містять 10 тем, пов'язаних між собою змістовими складовими.

Перший модуль — це 5 тем, пов'язаних із характеристиками тексту як об'єкта інформаційно-аналітичного дослідження: Текст, його властивості й функції; Формальна структура тексту; Змістова структура тексту; Методи семантичного аналізу; Комплексний аналіз тексту.

Другий модуль — 5 тем, присвячених базовим аналітичним технологіям аналізу текстів окремих різновидів: Текстова розмаїтість; Жанрові особливості тексту; Форми подання даних; Контроль даних; Алгоритмізація аналізу текстів.

Отже, зміст окреслених дисциплін розкриває історичні, теоретичні та методологічні основи інформаційно-аналітичної діяльності, інформаційного аналізу й технології моніторингової діагностики об'єкта, надає студентам необхідну сукупність теоретичних і практичних знань з управління інформаційно-аналітичною діяльністю установ в умовах ринкової економіки.

Опануванню інформаційно-аналітичних технологій бібліотечними фахівцями сприяє блочно-модульний принцип структурування інформаційно-аналітичних знань, які формують вміння і навички інформаційного аналізу, розвивають творчі здібності. Розвиток і поглиблення знань з аналітики тексту розширює сучасний світогляд, надає знання інноваційного характеру, вміння їх практичного ви-

користання під час вирішення професійних, організаційних та управлінських проблем різноманітних сфер діяльності, зокрема й бібліотечного соціального інституту (БСІ).

Перспективи подальших досліджень полягають, по-перше, в оновленні та підвищенні рівня методичного забезпечення навчальних дисциплін, запропонованих до розгляду. По-друге, зважаючи на зростання ролі навичок інформаційно-управлінського аналізу, уміння раціональної роботи з текстами в забезпеченні ефективності освітньої та практичної діяльності в багатьох сферах і галузях, вважаємо за доцільне введення цих курсів до навчальних планів підготовки фахівців інших спеціальностей.

Список використаної літератури

1. *Ворошилов О.* Інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотек в умовах розвитку електронного середовища / О. Ворошилов // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 21 / Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського; [редкол.: О. С. Онищенко та ін.]. — Київ : [б. в.], 2008. — С. 16—23.
2. *Гордукалова Г. Ф.* Анализ информации: технологии, методы, организация : учеб.-практ. пособие / Г. Ф. Гордукалова. — Санкт-Петербург : Профессия, 2009. — 512 с.
3. *Ільганаєва В. О.* Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — Харків : ХДАК, 2007. — Вип. 23. — С. 109—117.
4. *Кобелев О. М.* Інформаційна аналітика в організаційній структурі провідних бібліотек України (за матеріалами аналізу їх сайтів) / О. М. Кобелев, Н. М. Чжен // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 12. — С. 26—28
5. *Кобелев О. М.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек України: теоретико-методологічні засади розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій / Олександр Миколайович Кобелев ; Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2013. — 34 с.
6. *Кобелев О. М.* Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія / О. М. Кобелев. — Харків : ХДАК, 2012. — 246 с.
7. *Курносоев Ю. В.* Аналитика, методология, технология и организация информационной аналитической работы / Ю. В. Курносоев, П. Ю. Конотопов. — Москва : РУСАКИ, 2004. — 512 с.
8. *Мелюхин И.* Информационно-аналитическая деятельность как она есть / И. Мелюхин // Информационные ресурсы России. — 1999. — № 1. — С. 11—14.
9. *Пальчук В.* Особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у контексті загальноцивілізаційних соціокультурних трансформацій / В. Пальчук // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 26. НАН України. Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. — Київ, 2010. — С. 254—268.
10. *Сляднева Н. А.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. А. Сляднева // Информационные ресурсы России. — 2001. — № 2. — С. 14—21.

В статье исследовано место информационно-аналитической составляющей в системе подготовки специалистов социокommunikационной сферы. Рассмотрены информационно-аналитические дисциплины, которые изучают студенты факультета социальных коммуникаций Харьковской государственной академии культуры. Определены роль, форма и содержание этих дисциплин.

In the article the place information-analytical component in training specialists Social Communication areas. Considered information and analytical disciplines taught to students of the Faculty of Social Communications of the Kharkiv State Academy of Culture. Identify the role, form and content of these disciplines.

Надійшла до редакції 16 вересня 2015 року